

**Verbit Vilskeen dialogeissa:
Aapinen sanavarannon kehittämismälineenä**

**Kandidaatintutkielma
Sanna Kuorelahti
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
2018**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Sanna Kuorelahti	
Työn nimi – Title Verbit Vilskeen dialogeissa: Aapinen sanavarannon kehittämisvälineenä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 26 + liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkimuksessa käsittelen <i>Vilske</i>-aapisen dialogeissa esiintyviä verbileksemeitä ja kartoitan, millaisiin semanttisiin ryhmiin niitä voidaan jakaa. Tavoitteena on selvittää, näyttääkö verbileksikko monipuoliselta sanavarannon kehittämisen kannalta ja painottuuko verbisanasto johonkin tiettyyn luokkaan.</p> <p>Tutkimusmenetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja tarkastelussa sovellan Anneli Pajusen (2001) teoriaa verbien luokittelumallista, jossa verbit jaetaan primäärisiin A- ja B-verbeihin ja ei-primäärisiin sekundaariverbeihin. Näissä kategorioissa on vielä alaluokkia, joihin lajittelemalla verbien semanttisista ominaisuuksista voidaan saada tarkempaa tietoa.</p> <p>Alkuopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimateriaalin tarkastelu sen esiintuomien verbien kautta on perusteltua, sillä suomen kielessä verbeillä on keskeinen asema lauseen ytimenä. Verbit ovat avoin ja jatkuvasti muuttuva sanaluokka. Aapisen dialogeja luetaan oppilaiden välisinä vuoropuheluna ääneen ja näitä saatetaan toistaa monta kertaa. Lukutaidon oppimis- ja opetusvälineenä aapisen rooli on siten merkittävä jokaisen oppijan sana- ja käsitevarannon kartuttamisessa. Monipuolinen sanavaranto vaikuttaa osaltaan ajattelu-, vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoihin ja siksi sen kehittämiseen on hyvä kiinnittää huomiota jo alkuopetuksessa.</p> <p>Sanavaraston rikastuttamisen kannalta tutkimani aapinen esittelee monipuolisesti erilaisiin verbiryhmiin kuuluvia verbejä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että toiminnalliset primääri-A-verbit ovat eniten esiintyviä 60,1 %:lla ja psykologista tilaa kuvaavat primääri-B-verbit pienempi ryhmä 35,6 %:n osuudella. Sekundaariverbit olivat selvä vähemmistö 4,3 %:lla. Tämän kokoinen tutkimus antaa suuntaa siitä, että ainakin liikettä, tekoa, tapahtumaa ja muutosta kuvaavien verbien osalta sanavarastoa voi kartuttaa lukemalla kohteena olleen aapisen tarinoita. Vertailemalla muihin aapisiin saataisiin kattavampia tuloksia ja mahdolliset jatkotutkimuskysymykset voisivat liittyä esimerkiksi eri sukupuolten verbisanastoon.</p>	
Asiasanat – Keywords verbisemantiikka, oppikirjatutkimus, aapiset, dialogi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto kieli- ja viestintätieteiden laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	3
2.1 Teoria ja aiempi tutkimus	3
2.2 Semanttiset verkot ja sanavaraston karttuminen	4
2.3 Aapinen oppikirjana	5
3 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	7
4 ANALYYSI JA TULOKSET	10
4.1 Puheenvuorojen jakautuminen	10
4.2 Primääri-A-verbit	12
4.2.1 Liike	12
4.2.2 Teko, tapahtuma ja muutos	14
4.2.3 Tila ja fysiologinen tila ja prosessi	16
4.3 Primääri-B-verbit	17
4.3.1 Psykologinen tila ja prosessi	18
4.3.2 Puheaktiverbit ja perkeptio	19
4.4 Sekundaariverbit	21
5 PÄÄTÄNTÖ	22
LÄHTEET	26
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastelen verbileksikkoa eli verbisanastoa äidinkielen ja kirjallisuuden oppimateriaalissa. Aineistolähteenä on alkuopetukseen tarkoitettu *Vilске*-aapinen, jonka ensimmäinen painos on julkaistu vuonna 2016. *Vilске* on laadittu vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelmaan pohjautuen. Huomioni kohdistuu aapisen dialogeihin, joiden verbejä tutkin sanavarannon kehittämisen näkökulmasta.

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa 2014 äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen kohdalla mainitaan, että oppimisprosessissa yksi keskeinen seikka on havaintojen tekeminen sanojen merkityksestä ja arjen kielenkäyttötilanteista. Aapisen dialogeja luetaan oppilaiden välisinä vuoropuheluinä ääneen ja näitä saatetaan toistaa monta kertaa. Lukutaidon oppimis- ja opetusvälineenä aapisen rooli on merkittävä jokaisen oppijan sana- ja käsitevarannon kartuttamisessa. Monipuolinen sanavaranto vaikuttaa osaltaan ajattelu-, vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoihin ja siksi sen kehittäminen on merkityksellistä jo äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen alkuvaiheessa. (POPS 2014: 104–105.)

Pynnönen (2006: 155) käsittelee artikkelissaan alakoululaisten kielellistä kehitystä ja tähdentää, että äidinkielen opetusta täytyy lähestyä siten, että on hyvä ymmärtää äidinkielen olevan sekä oppimisen kohde että oppimisen väline. Jos väline toimii huonosti, voi oppiminen olla hankalaa. Lerkkasen (2013: 27) ajatus tukee osaltaan tätä, sillä hän tuo teoksessaan ilmi sanavarannon merkittävyyttä. Ensimmäisten kouluvuosien aikana kehittynyt sujuva sanojen lukua ja tunnistamistaito vaikuttavat tekstin ymmärtämisen taitoon ja sujuvaan lukemiseen. Kun sanojen lukeminen on vaivatonta, huomion voi keskittää luetun ymmärtämiseen. Lerkkanen toteaa, että viidenteen luokkaan asti sanavaraston laajuudella ja luetun ymmärtämisen kehittymisellä on havaittu olevan yhteyttä toisiinsa. On välttämätöntä, että ensin yksittäisten sanojen lukutaito on hallinnassa, jotta tekstin lukeminen onnistuu. Teknisen lukutaidon oppimisen myötä merkityksellisiksi nousevat oppilaan sana- ja käsitevarannon laajuus, puhekielen ja kuullun ymmärtäminen.

Kielitaidon kehittymisen voi sanoa olevan koko eliniän kestävä prosessi. Honko (2013: 7–8, 18) on tutkinut alakouluikäisten leksikaalista tietoa ja taitoa erityisesti verbisanojen hallinnassa. Vaikka hän on ensisijaisesti keskittynyt tarkastelemaan suomi toisena kielenä -oppijoita, auttaa tutkimus ymmärtämään myös äidinkielenään suomea puhuvien lasten sanaston hallinnan muototutumista. Alakoululaisen tulevaisuuteen katsottaessa sanaston monipuolinen kehittäminen voidaan nähdä hyödyllisenä niin sosiaalisesti, koulutuksellisesti kuin myöhemmin

työllistymisenkin kannalta. Honko mainitsee, että kielen kehityksen varhaisvaiheessa leksikaalisen tiedon ja taidon karttumista on hyvä tukea monin tavoin. On myös todettu, että puutteellinen sanasto vaikeuttaa koulutyössä menestymistä. Tärkeää kielenoppimisessa onkin se, että ei keskitytä yksinomaan sanaston opettelemiseen, vaan on hyvä ohjata oppijaa havainnoimaan kielen piirteitä ja innostaa tätä monipuoliseen kielenkäyttöön. Tämä on linjassa myös opetussuunnitelman tavoitteiden kanssa esimerkiksi tilanteisen kielenkäytön tukemisen kannalta.

Verbien tutkimista oppimateriaaleissa tukee se, että suomen kielessä verbit ovat hyvin keskeisessä asemassa. Verbin finiittimuoto, eli verbin persoonamuoto, on lauseen ytimenä. (Ks. VISK § 864.) Tässä tutkimuksessa keskityn aapisen dialogeihin siksi, että niihin keskittyvää tutkimusta on aiemmin tehty vähän. Pyrin tämän työn kautta tuomaan tietoa jo olemassa olevien aapistutkimusten rinnalle seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Miten puheenvuorot jakautuvat dialogeissa?
2. Millaisiin ryhmiin tarkasteleman aapisen dialogien verbit luokittevat ja painottuuko jokin ryhmä erityisesti?
3. Millaista sanastoa tulee esille, voiko sen nähdä sanavarastoa rikastuttavana?

Oletukseni on, että aapisessa verbisanasto keskittyy tavanomaiseen sanankäyttöön, joka ilmenee esimerkiksi verbien *juosta*, *olla*, *kävellä*, *kirjoittaa*, *lukea* ja *tehdä* kautta (vrt. *hölkätä*, *maleksia*, *raapustella*, *puuhata*). Ajatukseni perustuu siihen, että aiempi, erilaisiin näkökulmiin perustuva aapistutkimus, on osoittanut aapisten tuovan esille muun muassa perinteisiä arvoja ja paremminkin välttävän perinteiden kaavasta poikkeamista. Myös hahmojen tekemisen ja toiminnan on havaittu olevan joiltakin osin roolittunutta. Esimerkiksi realististen ja fiktiivisten hahmojen välillä, tai sukupuolten kannalta tarkasteltuna, eroja on pystytty osoittamaan. (Ks. Palmu 1992; Kurki 2014; Asikainen & Mäkinen 2015).

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Teoria ja aiempi tutkimus

Tämän tutkielman teoriapohjana on verbisemantiikka. Luonnollisten kielten merkitysilmiöiden tutkimus on lingvististä semantiikkaa eli merkitysoppia. Yksi tähän osa-alueeseen liittyvä perusongelma on sanojen täsmällisyyden ja kirjaimellisuuden tulkitseminen. (Karlsson 2006: 200.) Verbisemantiikka nimittäin kuvastaa kielenkäyttäjän tekemiä valintoja ja se vaikuttaa näkökulmaan ja aiheeseen. Käyttötilanteeseen valitun verbin ominaisuuksilla on vaikutusta myös lauseen merkitykseen ja dynamiikkaan (Alho & Kauppinen 2015: 88). Esimerkit *Hevonen juoksee raviradalla* tai *Hevonen juoksenteele raviradalla* sisältävät molemmat samanoloisen verbin, mutta tapahtuman merkitysero on kuitenkin huomattava.

Aineiston analyysi pohjautuu Anneli Pajusen (2001) *Argumenttirakenne*-teoksessa esittelemään verbien luokittelumalliin. Pajunen kuvaa verbien käyttäytymistä ja asiaintilojen luokitusta suomen kielessä ja esittää katsauksen semanttisista verbiluokista ja niille ominaisista argumenttirakenteista. Argumenttirakenne kertoo verbin argumenttien määrästä ja semanttisesta luonteesta. Pajunen on käyttänyt aineistonaan *Nykysuomen sanakirjan* verbejä (n. 16 000 kpl) ja koodannut verbit semanttisilla ja syntaktisilla muuttujilla. Verbien luokittelussa verbit kielentävät mentaaliasiainiloja tai konkreettisia asiainiloja. Luokittelumallissa verbit jaotellaan primääri A- ja B-verbeihin sekä ei-primääreihin sekundaariverbeihin. (Pajunen 2001: 22–24.)

Suomen kielessä verbit ovat monipuolisia sanoja ja niitä voidaan muodostaa helposti esimerkiksi johtamalla toisista sanoista. *Ison suomen kieliopin* mukaan kaikissa tekstilajeissa tyypillisimmät verbilekseemit ovat *olla* ja *ei*. Seuraavat tavallisiksi luokiteltavat verbit ovat *tulla*, *tehdä*, *pitää*, *jäää*, *sanoa*, *voida* ja *saada*. Verbien avulla voidaan osoittaa tekemistä ja muutoksia: *juoda*, *kaatua*; tiloja: *omistaa*; mielen sisäisiä tiloja ja muutoksia: *ihastua*, *luottaa* ja modaalisuutta: *voida*. Finiittiverbi on se verbimuoto, joka toimii lauseen ydinverbinä ja lauseen keskiössä siihen liittyvät sen pakolliset määritteet. Verbien yhteydessä puhutaan valenssista, joka tarkoittaa verbien kykyä saada ympärilleen tietty määrä täydennyksiä. Pajusen käyttämä argumenttirakenne on valenssia vastaava termi, jossa täydennyksiä kutsutaan argumenteiksi. (Pajunen 2001: 20; VISK: § 444, § 446.)

Pajusen mallia mukaillen verbien semanttista rakennetta ovat aiemmin tutkineet esimerkiksi Milla Jokela ja Merja Moilanen (2016) *Aku Ankka* -lehden tarinoista. Sarjakuva rakentuu

pääosin dialogien kautta, joten tutkimus antaa suuntaa myös aapisen dialogien tutkimiseen. Laura Suomalainen (2017) on puolestaan tutkinut mallin avulla verbisisältöä lasten myöhemässä kielenkehityksen vaiheessa ja luokitellut verbejä lasten kertomista saduista.

Oppikirjatutkimusta verbien ja dialogien osalta on tehnyt esimerkiksi Tiina Moisander (2014). Hän on tarkastellut suomi toisena kielenä -oppimateriaaleista aikuisille suunnattuja S2-oppikirjoja ja niiden dialogeja sekä verbien variaatiota. Pelkästään aapisiin keskittyvää tutkimusta on tehty esimerkiksi kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisellä otteella. Sisältöä on tarkasteltu laskemalla erityyppisten hahmojen esiintymismääriä, analysoimalla kuvitusta ja esimerkiksi tarinoiden otsikointia. Heidi Suomalainen (2017) tarkastelee tutkielmassaan aapisten poikahahmojen kuvausta viidellä eri vuosikymmenellä. *Vilsk*e-aapinen on osana tätä tutkimusaineistoa ja tarkempana huomion kohteena ovat poikiin liittyvät tekstit ja kuvat, ulkonäkö ja toiminta.

Aapisista on myös selvitetty, miten sukupuoli ilmenee poikien ja tyttöjen kannalta tai mies- ja naiskuvan kannalta. Tätä on tutkinut esimerkiksi Tarja Palmu (1992: 310), joka on kohdistanut huomionsa aapisten sukupuoli-ideologioihin. Hän on keskittynyt tarkastelemaan, miten ja millaisessa maailmassa eri sukupuolta olevat hahmot toimivat ja millainen yhteiskunnallinen kuva aapisista välittyy tätä kautta. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että hän sivuaa lyhyesti aapisten dialogeja ja osoittaa, että esimerkiksi hänen aineistossaan fiktiivisistä hahmoista maskuliiniset puhuvat enemmän kuin feminiiniset. Puheenaiheet voivat liittyä esimerkiksi aktiiviseen toimintaan, kuten mäenlaskuun.

2.2 Semanttiset verkot ja sanavaraston karttuminen

Muodon sijaan lapsille merkitsee ensisijaisesti sanan merkitys. Tästä syystä nimenomaan sanojen semanttiseen havainnointiin olisi tärkeää keskittyä. Suomen kielen erityispiirteiden havainnointi ja monimerkityksisyyden, synonyymien ja vastakohtien ymmärtäminen kehittää sanavarastoa ja laajentaa merkitysten tajuamista. (Pynnönen 2006: 162.) Kun katsotaan sanavaraston karttumista lukemaan opettelevan lapsen kannalta, heille uusia sanoja ovat sellaiset, jotka eivät esiinny heidän omassa puhekielessään, vaan tulevat vastaan kirjoitetussa tekstissä ensimmäistä kertaa. Lerkkasen (2013: 109) mukaan sanavaraston laajentamiseen keskityttäessä oleellista ei ole pelkästään määrä, eli mahdollisimman monen erilaisen sanan esiintuominen ja selittäminen, vaan myös sanojen merkityksen ymmärtäminen.

Opettamisen yhteydessä tietoisessa sanavaraston laajentamisessa olisikin hyvä keskittyä siihen, että oppijalle syntyisi eräänlaisia semanttisia verkkoja, Lerkkanen jatkaa. Semanttiset

verkot auttavat ymmärtämään uusien sanojen merkityksiä, koska ne helpottavat erilaisten yhteyksien rakentumista käsitteiden välille ja näin uusien sanojen merkityksen ymmärtäminen helpottuu. Uuden sanan omaksumiseen auttaa toimiminen oppijalle merkityksellisessä asia- tai tekstiyhteydessä. Lerkkanen toteaa lisäksi, että lapsille vaikeita sanoja ovat monesti aikaan ja paikkaan liittyvät käsitteet ja sellaiset sanat, joiden esittäminen kuvina on hankalaa. (Mts. 2013: 109.) Karlsson (2006: 233–235) on kuvannut samaa asiaa kuin Lerkkanen semanttisen verkoston käsitteellä. Karlsson kirjoittaa, että sanat ovat kytköksissä toisiinsa merkityssuhteiden kautta. Ymmärtäessään puheenaiheen kuulijan verkosto ”aktivoituu” ja hän tietää, millaista sanastoa on käytössä. Näin hän voi tunnistaa ja ymmärtää mistä aihealueesta toinen puhuja mahdollisesti jatkaa. Sanavarannon laajuudella on tässä tietenkin merkitystä, ellei aiempaa muistijälkeä ole syntynyt lähisanoista, ymmärtäminen on haasteellisempaa.

Beck, McKeown ja Kucan (2002: 7) ovat perehtyneet koululaisten sanojen oppimiseen. Heidän mukaansa eri tutkimuksissa päivittäinen uusien sanojen oppimismäärä vaihteli laajasti, kolmen ja kahdenkymmenen sanan välillä. He toteavat, että kenties seitsemän sanaa päivässä voisi olla mahdollinen joillekin, mutta kyseessä on paremminkin keskiarvo, joka ei ota huomioon esimerkiksi niitä, joilla on oppimishaasteita. Beck (2002) ja muut esittävät Lerkkasen (2013) tapaan, että päivittäinen oppilaiden kanssa käsiteltävä sanamäärä olisi hyvä olla maltillinen, kahdesta kolmeen sanaa. Se edistää sanojen ymmärtämistä ja vaikuttaa myös luetun ymmärtämiseen.

Lerkkanen (2013: 109, 110) on lisäksi todennut yhdessä ääneen luetun ja yksin luetun tekstin osalta, että voidakseen tehdä oikeita päätelmiä sanoista, niistä on hyvä keskustella yhteisesti. Lisäksi vuorovaikutteinen lukeminen ja sen yhteydessä sanojen käsittely tukevat sanaston laajentamista. Lukemisen päätyttyä sanojen merkityksen rikastuttaminen onnistuu kuvien, tehtävien tai vaikka draaman avulla, jolloin sanoja voi soveltaa eri konteksteissa. Tässä tehtävässä aapinen voi toimia hyvänä työvälineenä, sillä ainakin tarkastelemassani aapisessa on selkeästi huomioitu monipuolisuus. Kirjasta löytyy näytelmäosioita, lauluja ja monia muita tekstilajeja, joiden avulla opittua voi vahvistaa ja sanojen merkityksiä syventää.

2.3 Aapinen oppikirjana

Aapinen on ollut vuosisatojen ajan lukemaan oppimisen väline, joka vie oppijan kirjainten ja tekstin teoreettiseen ympäristöön. Lerkkanen (2017: 17) kirjoittaa aapisen roolista lukutaidon opetuksessa, että suomalaiseen aapiseen on kautta aikojen saatu vaikutteita toisista maista. Lisäksi erilaiset arvot ja kansan sivistämispyrkimykset ovat näkyneet sekä kuvituksissa että

teksteissä. Eri aikakausien yhteiskunnalliset tilanteet vaikuttavat opetuksen päämääriin, esimerkiksi lukutaidon harjoittamisen varhaisimpiin vaiheisiin on kuulunut olennaisesti uskonnollinen opetus. Ensimmäinen suomenkielinen aapinen on Mikael Agricolan *ABCkiria* (1543), josta opettelu perustui pääasiassa kuullun ulkoa toistamiseen katekismuksen äärellä.

Kauemmas historiassa katsottaessa lukemista on pidetty teologian opiskelijoiden ja pap-
pien etuoikeutena. Kansan lukutaidon kehittymisestä on kuitenkin oltu kiinnostuneita jo vuosi-
satoja sitten. Lukutaidosta alettiin pitää kirjaa ja riittämättömästä taidosta seurasi vakava varoi-
tus tai esimerkiksi jalkapuurangaistus. Sittemmin monet yhteiskunnalliset murrokset, ja samalla
koululaitoksen kehittyminen, ovat vaikuttaneet lukutaitoon suhtautumiseen ja opettamiseen.
Ulkoa opettelemisesta on siirrytty painottamaan luetun ymmärtämistä. Sisällön voi sanoa ku-
vastavan omaa aikakauttaan: aiheet ovat liittyneet esimerkiksi maaseudun elämään, kaupungis-
tumiseen ja kansainvälistyvään maailmaan ja onpa aapisissa käytetty muutakin kuin suomen-
kielistä sanastoa, kuten vuodelta 2006 olevassa *Pikkumetsän aapisessa*. (Lerkanen 2017: 17–
20, 32.) Mainittakoon tässä yhteydessä vielä, että myös *Vilksessä* esiintyy vieraskielisiä sa-
noja. Yhdessä keskustelussa päähenkilö Mei opettaa kiinaa ystävälleen Pajulle (ks. Kiviniemi-
Pänkäläinen, Kirkkopelto, Okkonen-Sotka & Paavola 2017: 133). Tämän voi nähdä löyhästi
liittyvän opetussuunnitelman kielikasvatuksellisiin tavoitteisiin, joissa mainitaan eri kielten rin-
nakkainen käyttö (POPS 2014: 103).

3 AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Aineistolähteenä tässä tutkimuksessa on *Vilске*-aapinen ja tarkastelen neljättä painosta, joka on vuodelta 2017. *Vilскеen* tarinoista muodostuu koko kirjan läpi kantava kertomus, jonka kautta opetellaan aakkoset ja edetään tavutasolta sanojen ja lauseiden lukemiseen. Kirjan alkupuolella esitellään aakkoset kirjain kerrallaan omalla aukeamallaan sekä lyhyt dialogi. Tutkimusaineistoni koostuu aapisen hahmojen keskusteluista poimituista verbiesiintymistä. Uutta kirjainta esitellään vuoropuheluissa, sanalistoissa ja tarinoissa huomioiden eritasoiset oppijat. Tarinoista muodostuu vuoden mittainen kokonaisuus, joiden eriyttävä rakenne tukee eri vaiheissa olevia oppijoita. Kirjainaukeamilla on luonnollisesti lyhyempiä puheenvuoroja ja kirjan edetessä tarina-aukeamilla pidempiä ja runsassanaisempia. Näytelmäosiot ovat aukeaman mittaisia ja niissä on runsaasti eripituisia puheenvuoroja.

Rajaan tarkasteluni ulkopuolelle aapisessa harvakseltaan esiintyvät laulut, kertovat tekstiosiot ja kuvien ja puhekuplien sanastot. Perustelen tätä sillä, että ne voivat opetuksessa jäädä pienemmän huomion kohteeksi kuin kirjainaukeamien ja tarina-aukeamien varsinaiset keskusteluosiot. Aineistoa kerätessä kävi myös ilmi, että verbileksemejä löytyy runsaasti, joten aineiston määrä pysyi näin sopivissa rajoissa tutkimuksen laajuuteen nähden.

Tässä tutkimuksessa yksittäiseksi tarinaksi luokittelen aina aukeamalla esiintyvän osion, kuten esimerkiksi kirjainaukeamalla esitetty dialogi tai seuraavalla aukeamalla olevan tarinan dialogiineen, joka on yleensä edellistä hieman pidempi. Dialogia sisältäviä tarinoita tällä tavalla laskettuna aineistossani on yhteensä 67 ja niitä on tarjolla kirjan viimeisille sivuille saakka. Kun kaikki aakkoset on esitelty, dialogeja on siihen mennessä käyty 42 kertaa.

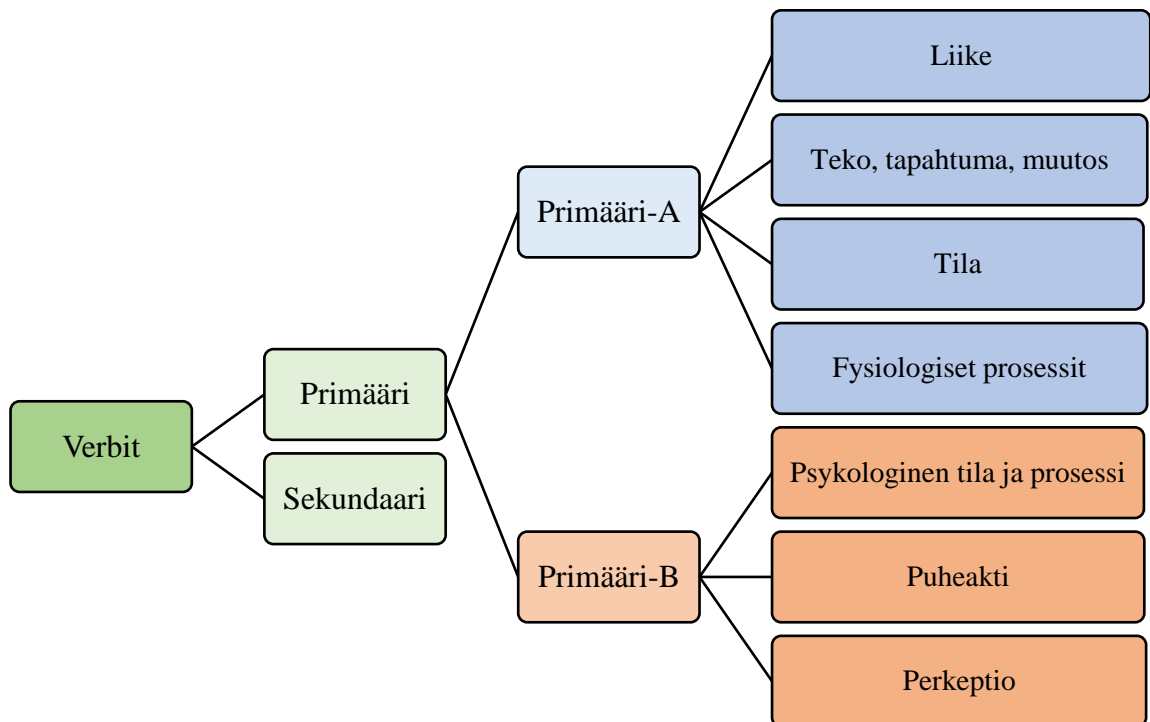
Tarinoissa on yhteensä 30 eri keskustelijaa. Jaoin heidät realistisiin, fiktiivisiin ja neutraaleihin hahmoihin, jotta voin tarkastella puheenvuorojen jakaumaa. Realistiset ovat ihmistä kuvaavia, todellisenkaltaisia hahmoja. Fiktiivisiä hahmoja ovat esimerkiksi puhuvat eläimet ja yliluonnollisia ominaisuuksia osoittavat hahmot. Lisäksi aineistosta löytyi kolme hahmoa, jotka luokittelin neutraaleiksi sillä perusteella, että nimeäminen tai kuvitus eivät osoittaneet näitä selkeästi kahteen edelliseen ryhmään.

Saadakseni vastaukset tutkimuskysymyksiini, poimin *Vilскеen* dialogeista verbit ja niiden esiintymiskerrat, keskusteluissa esiintyvät hahmot ja näiden puheenvuoromäärät ja sijoitan ne taulukkoon. Analysoinnin sujuvuutta varten muunnan verbit niin sanottuun sanakirjamuotoon eli helpommin käsiteltävään A-infinitiivin perusmuotoon, jota käytetään luetteloinnissa muutenkin verbin hakumuotona (Karlson 2006: 187). Käsittelen verbejä siis yksittäisinä sanoina,

mikä tarkoittaa sitä, että puran esimerkiksi verbiketjut (*voi kaatua* = 2 verbiä) ja liittomuodot (*olisi käynyt puremassa* = 3 verbiä). Jos käsiteltävään osaan sisältyy kieltoverbi *ei*, (*en osaa puhua*) semanttisesti arvioitavia sanoja tässä ovat *osaa* ja *puhua*.

Analyysimenetelmää tässä tutkielmassa ohjaa aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa alkuperäinen aineistomateriaali pelkistetään rajaamalla tutkimukselle olennainen aines tarkasteltavaksi. Sen jälkeen aineisto ryhmitellään ja yhdistellään erilaisiksi luokiksi. Eri luokkia tarkastelemalla ja erittelemällä saadaan vastauksia tutkimuskysymyksiin ja näin on löydettävissä tutkimuksen kannalta merkittävä tieto. Sisällönanalyysissä edetään usein empiirisestä aineistosta käsitteellisempään näkemykseen, johon kuuluu tulkintaa ja päättelyä ja näin muodostetaan kuvaus tutkittavasta kohteesta. Aineistolähtöisessä analyysissä on huomioitava, että etukäteen ei voi tarkalleen määrittellä esimerkiksi sitä, millaisia luokkia aineistosta voi muodostaa. Analyysin edistyessä selviää, miten ja minkälaisiin eri alaluokkiin aineisto voi jakautua. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 122–127.)

Tässä työssä verbien tarkastelun lähtökohdaksi ja luokittelun avuksi otin Pajusen (2001) verbien luokittelumallin. Kuvio 1 havainnollistaa semanttista jaottelua:

Kuvio 1. Verbien luokittelumalli Anneli Pajusen mukaan (Pajunen 2001).

Pajusen mallissa verbit erotellaan primääri A- ja B-verbeihin ja ei-primääreihin sekundaariverbeihin. Lisäksi luokitteluun kuuluu verbien argumenttirakenteen tarkastelu, mutta en ota tämän

tutkimuksen yhteydessä huomioon verbien saamien täydennysten vaikutusta merkitykseen, vaan keskityn semanttisten luokkien havainnointiin malliin tukeutuen. Mallissa A-verbit kielentävät erilaisia asiainiloja: tilaa tai liikettä, tekoa, tapahtumaa ja muutosta, tai fysiologista tilaa ja prosessia. Näihin kuuluvat esimerkiksi tapahtumaverbeissä luonnontapahtumat, fysiologiset ruumiintoiminnat, tekoverbeissä valmistamis- ja käsittelemisverbit, liikeverbeissä lokomotionaaliset ja refleksiiviset tyypit ja tilaverbeissä sijaintia ja asentoa koodaavat verbit. (Pajunen 2001: 54–56.)

B-verbit taas kielentävät A-verbeihin verrattuna abstraktimpia tiloja. Primääri B-verbit jakautuvat kolmeen osioon, jotka ilmaisevat psykologista tilaa ja prosessia, havaintokykyä (perceptio) ja kielellistä kommunikaatiota ja puheaktia, ylipäätään inhimillistä toimintaa. Psykologiset tilat ja prosessit sisältävät esimerkiksi tunnetiloihin ja niiden alkamiseen liittyviä emotionaalisia verbejä: *yllättyä, surra* tai propositionaalista asennetta ilmaisevia verbejä: *aavistaa, luulla*. Aistihavainnot liittyvät monenlaisiin näkö-, kuulo-, maku- ja hajuaistimuksiin kuten *kuunnella, vilkaista*. Puheakti ja kielellinen kommunikaatio ovat ei-verbaalisten ja verbaalisten verbien ryhmä, joihin kuuluvat esimerkiksi sanat *kutsua, nimittää, vaatia, komentaa, takeltaa*. (Mts. 55–56.)

Sekundaariset semanttiset verbaalityypit eli ei-primääreihin kuuluvat verbit ovat sellaisia, jotka eivät varsinaisesti kuvaa asiainiloja vaan suhteuttavat niitä toisiinsa. Suomen kielessä tällaisia verbejä ovat mahdollisuutta ja pakkoa ilmaisevat verbit kuten *saattaa, taitaa, voida, täytyä sekä alkaa ja jatkaa*. Sekundaariverbit esiintyvät tyypillisesti infinitiivin kanssa, *alkaa itkeä, voinko auttaa*, harvemmin itsenäisinä. (Mts. 52, 56.)

Tässä työssä jaan verbit A- ja B-verbeihin ja sekundaariverbeihin ja käyn läpi havaintojani yleisimmistä verbeistä. A-verbeille muodostuu neljä kategorioita ja B-verbeille kolme. Pajusen mallissa näissä luokissa on vielä tarkempia alakategorioita, joista osaa käsittelem sen mukaan, miten verbit niihin ryhmittyvät. Sekundaariverbejä tarkastelen lyhyesti omassa ryhmässään.

4 ANALYYSI JA TULOKSET

Erlaisia verbileksemejä *Vilskéen* dialogeissa on kaiken kaikkiaan 233 kpl. Esiintymiskertojen yhteismäärä on 982 ja yhden kerran esiintyi 134 verbileksemiä. Jos katsotaan ensin luvussa 2 mainittuja esimerkkejä yleisimmistä suomen kielen verbeistä, ne esiintyvät *Vilskéen* dialogeissa useita kertoja. *Olla*-verbi esiintyy useimmin, yhteensä 313 kertaa joko predikaattiverbinä yksittäin tai apuverbin asemassa. Toiseksi yleisimmäksi mainittu kieltoverbi *ei* on tässäkin aineistossa sijalla kaksi ja esiintyy 66 kertaa. Seuraavaksi yleisimmistä verbeistä aineistosta löytyy *tehdä* 30 kertaa, *voida* 26, *tulla* 25, *saada* 22, *pitää* 12, *sanoa* 11 ja *jäädä* ainoastaan yhden kerran. Kaikki muut paitsi *jäädä*-verbi esiintyvät kirjan alkupuolella ensimmäisten tarinoiden aikana. Verbijakauma ja verbien esiintymismäärät osoittautuivat Pajusen luokittelumallia mukaillen aineistossani seuraavanlaisiksi:

Taulukko 1. Verbijakauma ja verbien esiintymiskerrat dialogeissa.

	Primääri-A-verbit	Primääri-B-verbit	Sekundaariverbit	yht:
osuus-%	60,1 %	35,6 %	4,3 %	100 %
verbimäärä	140 kpl	83 kpl	10 kpl	233 kpl
esiintymiset	676 krt	221 krt	85 krt	982 krt

Taulukosta 1 näkyy, että primääri-A-verbit ovat yleisimmin esiintyviä, niiden osuus on noin 60 prosenttia aineistosta. Toisaalta niillä on neljä pääkategoriaa, joihin verbit luokituvat, kun taas B-verbeillä on kolme, jolloin sen voi tulkita ennustavan sitä mahdollisuutta, että osuus on A-verbien kohdalla suuri. Primääri-B-verbejä on hieman alle 36 % ja sekundaariverbien osuus jää alle viiden prosentin.

4.1 Puheenvuorojen jakautuminen

Ennen verbien tarkempaa luokittelua esittelen aineistossa keskusteleuvia hahmoja, joita on yhteensä 30. Ne voidaan jakaa kolmeen ryhmään, joista realistisiksi hahmoiksi luokittelen ihmistä kuvaavat, fiktiivisiksi puhuvat eläin- ja satuhahmot ja kolmas kategoria on neutraali, sillä jotkut voidaan tulkita tarinassa sekä realistiseksi että fiktiiviseksi (ks. Kiviniemi-Pänkäläinen ym. 2017: 172–173). Realistiset hahmot ovat siis ihmistä kuvaavia henkilöitä kuten Mei, Sini, Rilli Tyyniryyni ja Nysä Nörtti. Fiktiivisiin hahmoihin kuuluvat esimerkiksi Nyyterö, Pipotti, robotit

Vira ja Vara, puhuva kissa ja Peppi Pitkätossu. Hahmotyypit keskustelevat yhteisesti, mutta myös omissa keskusteluissaan. Ihmishahmoiksi voidaan luokitella kuusitoista puhujaa ja fiktiivisiksi yksitoista, joista eniten puhuvat muun muassa Nyyterö, Pipotti ja Vira-robotti (ks. taulukko 2; liite 1). Kirjassa on Pipotin ja Nyyterön näytelmäpysäkki, jossa on kolme hahmoa, joita ei voi saatavilla olevan tiedon perusteella luokitella selkeästi fiktiivisiksi tai realistisiksi. Näytelmissä esiintyy kertoja kirjan kuvakkeella, sekä asiakas A ja B.

Kaikkien hahmojen tiedot näkyvät eriteltyinä liitteessä 1, jossa on myös nähtävillä koko aineistossa esiintyneet verbimäärät hahmoa kohti. Seuraava taulukko 2 havainnollistaa, miten yli kymmenen puheenvuoroa käyttävät hahmot sijoittuvat puheenvuorojen määrän ja tarinoissa esiintymisen suhteen:

Taulukko 2. Puheenvuorojen määriä eniten puhuvilla hahmoilla.

	Hahmon nimi	Puheenvuorot yhteensä	Hahmon tyyppi	Tarinat, joissa puhuu (n=67)	Puheenvuorot/tarina
1.	Mei	118	realistinen	45	2,6
2.	Paju	80	realistinen	39	2,1
3.	Aino	73	realistinen	35	2,1
4.	Nyyterö	54	fiktiivinen	15	3,6
5.	Onni	47	realistinen	25	1,9
6.	Pipotti	41	fiktiivinen	14	2,9
7.	Nysä Nörtti	29	realistinen	11	2,6
8.	Sini	27	realistinen	11	2,5
9.	Kirja kertoja	24	neutraali	9	2,7
10.	Puutarhuri Puuhinen	18	realistinen	11	1,6
11.	Vira robotti	15	fiktiivinen	5	3,0
12.	Muusanen	13	fiktiivinen	3	4,3
13.	Vara robotti	13	fiktiivinen	5	2,6

Tarkastelemisani tarinoissa oli yhteensä 598 puheenvuoroa. Puheenvuorot jakautuvat hahmojen välillä siten, että realististen osuus on noin 70 %, fiktiivisten 25 % ja neutraaleilla on 5 %. Tämä tarkoittaa sitä, että fiktiivisillä hahmoilla on 151 ja neutraaleilla 29 puheenvuoroa, realistisilla puolestaan 418. Enemmän kuin kymmenen puheenvuoroa on kolmellatoista hahmolla ja vain kolmella hahmolla on yksi puheenvuoro (liite 1). Eniten äänessä on luonnollises-tikin päähenkilö, Mei-tyttö, joka esiintyy 45:ssä eri tarinassa ja käyttää näissä puheenvuoroja 118 kertaa. Toiseksi eniten puhuu Paju-poika 39 tarinassa ja hänellä puheenvuoroja on 80 kappaletta. Seuraavaksi eniten puhuu Aino, joka on esillä 35 tarinassa 73 puheenvuorolla. Eniten puhuva fiktiiviseksi luokiteltava hahmo on sijalla neljä oleva Nyyterö (taulukko 2), joka puhuu

vain viidessätoista tarinassa, mutta ehtii käyttää näissä jopa 54 puheenvuoroa. Kuten taulukosta 2 voidaan havaita, muita paljon äänessä olevia realistisia hahmoja ovat lisäksi Onni, Nysä Nörtti ja Sini.

Seuraavaksi tarkastelen aineistoa Pajusen luokittelumallia mukaillen, jonka avulla selviää, miten dialogien verbit ryhmittyvät ja löytyykö verbejä jokaiseen pääkategoriaan. Pääpaino aineiston havainnoinnissa on niissä primääriverbien kategorioissa, joissa on eniten erilaisia verbiesiintymiä. Tuon esiin useita hahmojen puheenvuoroja, jotta kokonaiskuva aineiston dialogeista voisi muodostua mahdollisimman hyvin. Kaikki seuraavissa luvuissa näkyvät esimerkkilauseet on poimittu *Vilskéen* dialogeista. Viittaa lainauksen lopussa lähteeseen vain sivunumerolla.

4.2 Primääri-A-verbit

Primääri-A-verbit voidaan luokitella Pajusen (2001) mukaan neljään pääkategoriaan. Näillä on olemassa vielä yksityiskohtaisia alakategorioita, joita tuon esille, kun käyn läpi aineistoa. Seuraava taulukko 3 havainnollistaa A-verbien jakaumaa:

Taulukko 3. Primääri-A-verbit.

Primääri-A-verbit	Tila ja prosessi	Teko, tapahtuma, muutos	Liike	Fysiologinen tila	yht:
osuus-%	9,3 %	42,1 %	42,9 %	5,7 %	100 %
verbimäärä	13	59	60	8	140

Taulukko 3 osoittaa, että fysiologista tilaa kuvaavat verbit olivat pienin joukko vain kahdeksalla verbiesiintymällä. Enemmistöön kuuluvat tekoa, tapahtumaa ja muutosta sekä liikettä ilmentävät verbit. Selkeästi yli puolet, eli 62 prosenttia tämän ryhmän verbeistä esiintyy vain kerran.

4.2.1 Liike

Ensimmäinen primääri-A-verbien kategoria on liikeverbit. Liikettä koodaavat verbilekseemit saivat 42,9 %:n osuuden aineiston verbeistä, mikä tarkoittaa 60:tta erilaista verbiesiintymää. Liikeverbit voidaan Pajusen (2001: 185–186) mukaan jakaa maantieteelliseen siirtymiseen paikasta toiseen tai ihmisen liikkeeseen, tai tämän aiheuttamaan liikkeeseen. Tämän ryhmän verbeillä on runsaasti ryhmittelyluokkia, kuten lokomotionaalisten ja refleksiivisten luokka, jossa

ovat alaluokkina omavoimainen liike, *mennä*, *tulla*, *lentää*; refleksiivinen liike, *tömistellä* ja dynaaminen liike, *käydä*. Lisäksi kausatiiviset liike- ja asettamisverbit, kontaktiverbit ja omistusverbit muodostavat omat ryhmänsä alaluokkineen.

Yleisimmät omavoimaisista liikeverbeistä ovat *mennä*, (1) jolla on yksitoista esiintymiskertaa, ja *tulla* (2), joka esiintyy kaksikymmentäviisi kertaa. Nämä ovat koko aineiston kahdenkymmentä yleisimmän verbin joukossa (Liite 2). Muita liikeverbejä ovat kaksi kertaa esiintyvät *uida* (4) ja *matkustaa*. Samaan ryhmään kuuluvat myös yhden kerran esiintyvät verbit *hiihittää*, *luistella* (3), *hyppiä* (5) ja *lumilautaila* (6).

- 1) Sini: Minua jännitti mennä puotiin. (14)
- 2) Paju: Nörtti aikoo tulla sisälle. (38)
- 3) Onni: Luistellaan lammen ympäri. (93)
- 4) Pipotti: Minä en tykkää uida. -- (102)
- 5) Mei: Minä ainakin hypin. -- (18)
- 6) Aino: -- Aino, joka tykkää lumilautaila. (95)

Näiden esimerkkien kautta voi nähdä, että omavoimaisesta liikkumisesta puhuvat monet realistiset hahmot. Talviliikuntaan liittyvä aktiivista toimintaa kuvaava sanasto tulee esille tarinassa, jossa jokainen luettelee harrastuksiaan ja tällä tavalla yhden kerran esiintyvien verbilekseemien määrä kasvaa. Nämä harvemmin esiintyvät verbit myös kielentävät tekemistä tarkemmin ja osalla niistä voidaankin viitata suoraan esimerkiksi tekovälineeseen, kuten lumilautaan. Tässä tulee samalla näkyväksi se, miten verbin voi muodostaa nominijohtoisesti.

Pajusen (2001: 211, 220) mukaan refleksiivistä liikettä kuvaavat verbit kielentävät usein ihmiseen liittyvää toimintaa, kuten *tömistellä* (7), jossa liike suhteutuu liikkujan ruumiiseen tai ruumiinosaan. Liike voi olla kontrolloitua: *nousta* tai kontrolloimatonta: *horjua*. Dynaaminen liikeverbi voi ilmaista elollisen tai elottoman liikettä: *pyöriä*, *vaipua*, *vajota*, *varista* (8).

- 7) Aino: Tömistellään. (38)
- 8) Kirja kertoja: Pipotin sylistä varisee kasa muffinssin muruja maahan. -- (161)

Asettamisverbeihin kuuluvat verbilekseemit, jotka tarkoittavat esimerkiksi kädellä tehtävää siirtämistä, kuten *ottaa*, *nostaa* (9) ja *kerätä* (10). Aineistossa nämä verbit esiintyivät enintään kolme kertaa.

- 9) Onni: -- Emme millään jaksa nostaa sitä yksin. (166)
- 10) Nysä Nörtti: -- [A]loin marssia ja kerätä maisemapostikortteja. (146)

Kontaktiverbien ryhmän yksi alaluokka on lyömisverbit, joihin kuuluva *iskeä* (11–12) esiintyy aineistossa kahdesti:

- 11) Asiakas B: – – Isken sen sirpaleiksi. (172)
- 12) Nyyterö: Minun kaunis kylpyammeeni isketään sirpaleiksi! (173)

Kontaktiverbeihin kuuluvia koskettamisverbejä ovat Pajusen (2001: 245–246) mukaan esineen ja pinnan kontaktiin liittyvät verbit, *ulottua*, *osua* ja *hipoa* sekä koskettamiseen jonkin ruumiinosan kautta liittyvät verbit *nipistää* ja *kätellä*. Kosketuksissa oloon viittaavat verbit eivät ole Pajusen mukaan kovin laaja joukko. Näitä verbejä ei tällä otannalla aineiston dialogeistakaan juuri löytynyt.

Pajunen (mts. 254–272) jaottelee omistusverbejä neljään alaluokkaan: statiiviset omistusverbit, antamisverbit, omistussuhteen vaihtoverbit ja aspektuaaliset omistusverbit. Näistä antamisverbeihin liittyy vapaaehtoisuus tai pakko. Antamisverbeihin kuuluva verbilekseemi *antaa* (13–14) esiintyy aineistossa kuusi kertaa eri hahmoilla.

- 13) Paju: Anna syötti. (21)
- 14) Mei: En anna. (21)
- 15) Nyyterö: Kuka on kähveltänyt muffinssit! (161)

Yhden kerran esiintyvistä nostan tähän huomion verbistä *kähveltää* (15). Se kuuluu myös antamisverbien luokkaan, sillä antamisverbejä luokitellaan yksilöidymmin vielä anastamisen, lahjoittamisen, ottamisen, saamisen, lainaamisen ja tarjoamisen mukaan. Tämän verbin voi ajatella olevan monelle harvinaisempi ja aivan uusi sana, tässä yhteydessä luontevimmin käyttöön voisi tulla helposti *viedä* tai *ottaa*-verbi.

4.2.2 Teko, tapahtuma ja muutos

Toinen primääri-A-verbien kategoria kielentää tekoa, tapahtumaa ja muutosta koskevia verbileksemeitä. Tässä aineistossa osuus on yli neljäkymmentä prosenttia esiintymistä, mikä tarkoittaa yhteensä 59 sanaa. Tämä osuus sattui lähelle samaa kuin edellä esitellyillä liikeryhmän verbeillä. Tekoa, tapahtumaa ja muutosta kuvataan aineistossa esimerkiksi sanoilla *hassutella*, *kummitella*, *pelastaa*, *puuhata* ja *muuttua*. Pajusen (2001: 162) mukaan tässä ryhmässä tekoa koodaavia verbejä voidaan luokitella esimerkiksi suoritusverbeihin. Seuraavat esimerkit (16–18) sisältävät eri tarinoissa esiintyviä suoritusverbejä:

- 16) Ilmi Jauhopilvi: Minä en paistakaan mitään ohukaisia vaan paksukaisia! (19)
 17) Kirja kertoja: Pipotti avaa paketin. -- (137)
 18) Mei: -- [M]äyrä voi korjata puun juuria maan alla. (166)

Suoritusverbeihin kuuluvat valmistamisverbit, *paistaa* (16) ja *rakentaa*, kytkeytyvät esimerkiksi jonkin esineen valmistamiseen jostakin raaka-aineesta, esineen muutokseen muodosta toiseen tai ruoanvalmistukseen. Käsittelemisverbit kuten *avata* (17) ja *korjata* (18) liittyvät tekkoon, joka tehdään tietyllä tavalla, keinolla tai välineellä.

Verbi *tehdä* on tämän aineiston kolmanneksi yleisin *olla* ja *ei*-verbin jälkeen. *Tehdä* on kolmekymmentä kertaa kahdentoista eri hahmon käytössä. Sen käyttö painottuu eniten äänessä oleville realistisille hahmoille: Mei käyttää sitä seitsemän, Paju kuusi, Aino neljä ja Onni kolme kertaa. Seuraavat esimerkit (19–26) havainnollistavat käyttöyhteyksiä:

- 19) Aino: Tehdään sinulle ostoslista. (14)
 20) Mei: Ehdittekö te tehdä muuta kuin syödä? (27)
 21) Mei: Tehdään suunnitelma. (33)
 22) Mei: -- Tehdään iso olio, niin hän varmasti pelästyy. (34)
 23) Paju: Joo, tehdään sille myös naamio. (34)
 24) Pipotti: Mitä kirjastossa oikein tehdään? (82)
 25) Paju: tehdääkö torni? (98)
 26) Mei, Aino, Onni: Tehdään! (98)

Kuten esimerkeistä näkyy, useassa niistä tekemisen verbi viittaa passiivimuotoisesti yhteiseen tekemiseen, ei niinkään siihen, mitä hahmo itse on tekemässä tai aikoo tehdä. Sanaston monipuolisuuden näkökulmasta esimerkissä (19) voisi käyttää tilalla myös *laatia* tai *kirjoittaa* verbiä, jotka sopisivat myös esimerkkiin (21).

Pajusen (2001: 164) mukaan useat tekoa kuvaavat aktiviteettiverbit ilmaisevat myös toimimista jossakin tai jonkin hyväksi. Esimerkiksi *auttaa*-verbiä käyttää yhteensä seitsemän hahmoa ja yleisimmin sitä käyttävät realistiset hahmot. Seuraavista esimerkeistä (27–30) voi nähdä, miten se ilmenee:

- 27) Aino: Sinihän voisi auttaa. (23)
 28) Mei: Autan sinua. (25)
 29) Onni: Autetaan Rilliä. (57)
 30) Paju: Pitäisikö häntä auttaa? (142)

Esimerkkejä tapahtumaverbeistä puolestaan ovat *sataa* (31), *nousta* (32), *kasvaa*, *palaa*, *kastua*, *vuotaa* ja *valaista* (33). Ajallisesti rajaamattomat ja monet ihmisestä riippumattomat prosessit, kuten luonnontapahtumat, kuuluvat tähän ryhmään:

31) Aino: Maahan on varmasti satanut miljoona lumihiutaletta. (94)

32) Paju: Kuu nousee! (118)

33) Täti: Aurinko valaisee kuusta vain puolet. (125)

Nousta-verbi kuuluu tähän ryhmään merkityksessä ihmisestä riippumaton luonnontapahtuma. Se voi kuulua myös omavoimaista liikettä kuvaaviin liikeverbeihin, vaikka tässä aineistossa se ei esiinnykään sellaisessa yhteydessä. Tämä osoittaa kuitenkin sen, että sama verbilekseemi voi semanttisesti luokiteltuna kuulua useaan eri luokkaan.

Muutosverbien ryhmässä on useita yhden kerran esiintyviä verbilekseemejä. Näitä ovat muun muassa *kaivautua*, *kulua*, *laskeutua*, *löytyä*, *paljastua* ja *tyhjentyä* ja ne ovat käytössä realistisilla hahmoilla. Yhden kerran käytettyjä, hieman negatiivissävyisiä verbejä teko, tapahtuma ja muutos -kategoriassa ovat *repiä* (34), *töniä* (35), *sotkea* (35) ja *häiritä* (36). Niillä tuodaan esiin seuraavanlaisia tilanteita:

34) Onni: Onneksi Nysä Nörtti repi sakkolapun! (46)

35) Vira-robotti: Voi ei! Se töniä aina toisia ja haluaa sotkea toisten leikit. (111)

36) Nyysterö: Hus, pötkö lintu, nyt ei saa häiritä. (168)

4.2.3 Tila ja fysiologinen tila ja prosessi

Kolmas kategoria on tilaa kuvaavat verbilekseemit. Niiden osuus primääri-A-verbeistä on kolmetoista sanaa, jolloin osuus jää alle kymmeneen prosenttiin (taulukko 2). Pajusen (2001: 113–120) luokittelussa mainittu alakategoria tässä ryhmässä on esimerkiksi asentoverbit, joihin kuuluvat *lojua* ja *istua* (37). Edelleen tätä yksityiskohtaisempiin ryhmiin mentäessä puhutaan istumis- ja makaamisverbeistä. Seuraava esimerkki (37) näytelmätekstistä havainnollistaa oivallisesti verbien semanttista roolia ja käyttäytymistä merkityksen antajina:

37) Nyysterö: Istutaan pöytään!

(Muusanen kiipeää pöydälle istumaan. Nyysterö pelastaa täytekakun hänen altaan.)

Nyysterö: Tarkoitin, että istu tuolille pöydän ääreen. (136)

Muita tilaa kuvaavia verbejä aineistossa ovat *elää* (38), *asua* (39), *pidellä*, *piileskellä*, *repsottaa* (40) ja *vahτία*, joista osasta esimerkkejä seuraavassa:

38) Vara-robotti: Puussa elää kaikenlaisia otuksia. (78)

39) Onni: Asun vuorotellen isän ja äidin luona. (134)

40) Kirja kertoja: Luuta repsottaa pahasti. (148)

Neljäs kategoria liittyy fysiologiseen tilaan ja prosessiin kuten *herätä* (41), *nukkua* (42), *valvoa*, *kuorsata*. Fysiologiset verbit tuovat esiin fyysiseen olemukseen ja elävään elimistöön liittyviä tavanomaisia prosesseja, tiloja ja muutoksia.

41) Mei: On ihanaa herätä aamulla – – (94)

42) Nysä Nörtti: Hän nukkuu jalat tyynyllä ja pää peiton alla! (140)

Vain kahdeksan verbiä sijoittui tähän osioon vajaan kuuden prosentin osuudella. Yleisin verbilekseemi *nukkua* esiintyy neljä kertaa. Kaikki muut verbit esiintyvät vain kerran.

4.3 Primääri-B-verbit

Primääri-B-verbit jakautuvat kolmeen kategoriaan ja kuten A-verbeillä, näillä on olemassa vielä alakategorioita, joita tulee analyysin edetessä ilmi. Tällä aineistolla jakauma on seuraavanlainen (taulukko 4):

Taulukko 4. Primääri-B-verbit.

Primääri-B-verbit	Psykologinen tila ja prosessi	Puheakti	Perkeptio (aistihavainto)	yht:
osuus-%	51,8 %	26,5 %	21,7 %	100 %
verbimäärä	43	22	18	83

Primääri-B-verbien osuus aineistossa on 35,6 prosenttia kokonaisuudesta (ks. taulukko 1). B-verbeiksi luokittelin yhteensä 83 verbiä, kuten taulukosta 4 voi havaita. Eniten verbilekseemeitä kuuluu psykologista tilaa ja prosessia kielentävään osioon, joka on hieman yli puolet: 43 verbiä. Puheaktia ja kielellistä kommunikaatiota kuvaavien osuus on noin 27 % ja aistihavainto- eli perkeptioverbejä noin 22 %. Yhden kerran esiintyvien osuus on 54 %, mikä tarkoittaa 45 verbiä.

4.3.1 Psykologinen tila ja prosessi

Psykologista tilaa ja prosessia kuvaavat verbit ovat tunnetiloihin liittyviä verbejä ja muodostavat aineistossa primääri-B-verbien suurimman ryhmän. Pajusen (2001: 309) mukaan tässä jaottelussa voidaan puhua emotio- ja kognitioverbeistä. Emotioverbit koodaavat tavallisesti tilan alkamista tai loppumista, tai tilassa olemista. Esimerkiksi *pelottaa* (43), *harmittaa* (43), *rakastaa* (44), *tykätä* (45), *tuntea* ja *suuttua* ovat tähän kategoriaan kuuluvia.

43) Mei: Pelottaa. Harmittaa, kun muut ovat rohkeita ja minä en ole. (102)

44) Asiakas A: Rakastan tällaisia vanhoja peilejä. (173)

45) Vara: Se tykkää kuunnella satuja. (77)

Verbien joukosta löytyy sekä positiivisia että negatiivisia tiloja ilmaisevia verbejä. Positiivista tunnetta voi nähdä esimerkeissä (44) ja (45). Negatiivisuutta ilmaisee taas esimerkki (43) sekä verbi *itkeä* (46):

46) Mei: -- [M]eitä itketti yöllä Ainin kuorsaus. (158)

Kognitioverbeillä puolestaan ilmaistaan tiloja ja aktiviteetteja, kuten *ajatella*, *ymmärtää*, *jännittää*, *muistaa*, *tajuta*, *tietää* (47), *innostua* (48) ja *yrittää* (49).

47) Mei: Ehkä aikuisetkaan eivät tiedä niistä. (26)

48) Kirja kertoja: Pipotti on innostunut salapoliisin työstä. (160)

49) Pappa: -- Hän yritti parhaansa. (129)

Esimerkkien avulla näkyy, että aineistosta löytyy semanttisesti monipuolista verbisanastoa kuvaamaan psykologista tilaa ja prosessia, sekä positiivista että negatiivista. Näiden ilmauksien avulla hahmot käsittelevät erilaisia tunteita ja tekemisen sävyä itsensä tai toisen hahmon kohdalla. Muita tässä kategoriassa (yhden kerran esiintyviä verbejä) ovat muun muassa *ikäväidä*, *mieltä*, *pelästyä*, *välittää* ja *väsyttää*.

Usein esiintyvä verbi on *osata*, jolla on tässä ryhmässä yhdeksän esiintymiskertaa. Niistä neljä kertaa on Ainin puheessa, havaitsin myös, että useimmat Ainin käyttämistä verbeistä kuuluvat juuri primääri-B-verbisiin ja psykologista tilaa tarkoittaviin verbeihin. Yleinen verbi on myös *tykätä*, joka on käytössä kahdeksan kertaa. Yleisimmin käytetty kognitioverbi psykologisen tilan ja prosessin kuvaamisessa on *haluta* (50–52):

50) Mei: Haluan roikkua köysissä ja miekkailla. (46)

51) Paju: Mekin haluamme kutoa satumyssyjä! (54)

52) Aino: Mekin haluamme kertoa niistä satuja! (54)

Haluta ilmenee yhteensä kaksitoista kertaa, kolmesti Mein, Ainon ja Pajun puheessa. Yhden kerran sitä käyttävät Aino, Pipotti ja Vira-robotti. Viitaten aiemmin esiin nostamaani Palmun (1992) tekemään tutkimukseen sukupuoli-ideologioista, haluan tässä nostaa esille yksittäisen huomioni hahmojen tekemisiä kohtaan: Mein puheen voi nähdä maskuliinisena, fyysisesti aktiivisena tekemisenä ja Paju kommentoi puolestaan käsityön tekemistä, joka usein tulkitaan helpommin feminiinisten hahmojen tekemiseksi.

4.3.2 Puheaktiverbit ja perkeptio

Toiseksi eniten primääri-B-verbeissä oli puheaktiverbejä. Niiden osuus on 26,5 prosenttia. Pajunen (2001: 339, 342–343) toteaa, että puheaktiverbit liittyvät sekä kielelliseen että ei-kielelliseen kommunikaatioon ja myös ne voidaan erotella eri alaluokkiin. Näitä ovat puhumis- ja sanomisverbit ja muut puheaktiverbit. Näillä on vielä tarkentavia luokkia, kuten lukemis- ja kirjoittamisverbit sekä puhumis- ja huutamisverbit.

Puhumisverbeillä voidaan koodata puhumistapaa, kuten puhenopeutta, hitautta tai ääntämisongelmia: *hölistä, jupista, sopertaa, takeltaa*. Joillakin kielennetään kuulijan kannanottoa sisältöön tai puhujan tunnetilaan: *räpäyttää, kivahtaa*. Puhumisverbit eivät aina ilmaise kommunikaatiotilanteissa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Seuraavassa esimerkissä (53) verbi *kiljua* on tällainen:

53) Paju: Laitetaan valot pois ja kiljutaan pimeässä. (34)

Tarinan osassa lapset kokeilevat erilaisia pelottavia ilmeitä ja ääniä, jossa kiljumisella ei ole sen kummemmin tarkoitus kommunikoida kenenkään kanssa.

Yksi aineiston kiinnostavimmista yhdesti esiintyvistä verbeistä on puhumisverbeihin luokiteltava *papattaa* (54). Se tulee esille aapisen alkupuolella esiintyvässä idiomissa, kun lapset pohtivat missä asioissa kukin on hyvä. Haluan nostaa tämän esille, koska oma käsitykseni tuo papattamisesta mieleen negatiivisen merkityksen. *Synonyymisanastosta* (SS. s.v. papattaa) *papattaa*-verbille löytyy myös negatiivissävytteisiä vastineita: *jäkättää, pulista, pälpättää, lörpötellä, jaaritella*, mutta myös neutraalimpi *jutella*. On kiinnostavaa, että tämä verbilekseemi tuodaan aapisen alkupuolella esille tässä yhteydessä, koska muiden taitoja kuvataan erilaisella

lauserakenteella, *olla*-verbin avulla. Seuraavassa esimerkit (54–57) havainnollistavat, miten muiden puheenvuorot rakentuvat suhteessa tähän:

- 54) Paju: Aino papattaa kuin papupata. (18)
- 55) Onni: Mei uskaltaa seikkailla. (18)
- 56) Mei: Paju on taitava tutkimaan. (18)
- 57) Aino: Ilmi Jauhopilvi on maailman paras leipuri. (18)

Toisaalta kuitenkin idiomin kiinteän ilmaisumuodon vuoksi merkitystä ei tule tulkita irrallisesti sana sanalta, vaan näiden tiettyjen sanojen muodostamana joukkona. *Papattaa kuin papupata* voi sisältää positiivisen luonnehdinnan siitä, että hahmo on esimerkiksi iloisen puhelias ja sosiaalinen, mitä tässä todennäköisemmin tavoitellaan.

Kun tarkastellaan sanomisverbejä, niillä esitetään tosi tai epätosi väite esimerkiksi jostakin tapahtumasta: *sanoa, kertoa, myöntää, kannattaa, kiistää, väittää*. Sanomisverbejä voidaan luokitella esimerkiksi kysymis- ja vastaamisverbeihin, keskustelemis- ja arviointiverbeihin. (Pajunen 2001: 344–351.) *Sanoa* ja *kertoa* esiintyvät aineistossa yksitoista kertaa ja ovat enimmäkseen käytössä realistisilla hamoilla. *Sanoa*-verbiä käyttää eniten Nysä Nörtti, *kertoa* jakautuu tasaisemmin kahdeksan hahmon kesken.

Muut puheaktiverbit sisältävät useita alaluokkia. Näihin kuuluu muun muassa kutsumisverbejä, kirjoittamis- ja lukemisverbejä, opettamis- ja oppimisverbejä sekä pyytämis-, käskemis- ja vaatimisverbejä. *Kutsua, opettaa, oppia, pyytää, kirjoittaa, lukea* ovat tässä aineistossa esiintyviä verbejä. *Kirjoittaa* esiintyy neljästi, kun taas *lukea* esiintyy aineistossa kahdeksantoista kertaa, mikä sopiikin hyvin oppikirjan luonteeseen:

- 58) Mei: Sini on tosi hyvä lukemaan. (18)
- 59) Mäyrä: Kylläpä sinä luet hienosti. (22)
- 60) Aino: Oho, niinpä luenkin. (22)
- 61) Aino: Luitko sinä minun viestini? (74)
- 62) Mei: Hyvä Aino! Sinä osasit lukea! (78)
- 63) Aino: Sinulle oli kiva lukea. (87)

Kuten esimerkeistä (58–63) voi havaita, lukemista käsittelevät sekä realistiset että fiktiiviset hahmot. Pääpaino on kuitenkin realistisilla hamoilla ja fiktiiviset puhuvat lähinnä toisten lukutaidosta, eivät omastaan. *Lukea* on aineiston puheaktiverbeistä yleisimmin esiintyvä verbi.

Kolmas ja pienin primääri-B-verbien kategoria on perkeptioverbit, eli aistihavaintoihin liittyvät verbit. Aineistossa näiden osuus on noin 22 % eli 18 verbilekseemiä. Pajusen (2001: 319) mukaan perkeptioverbit kuvaavat näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistimuksia viidessä eri luokassa. Niin sanottuihin etäaisteihin, näköön ja kuuloon, liittyvää sanastoa on enemmän kuin lähiaisteihin kuuluviin makuun, hajuun ja tuntoon. Tähän ryhmään aineistossa kuuluvat aistimiskykyyn liittyvät verbit: *kuulla*, *nähdä*, ja aktiviteettiin liittyvät: *katsoa*, *kuunnella*. Näistä seitsemän kertaa esiintyy *katsoa*, muut kolmesta neljään kertaa.

4.4 Sekundaariverbit

Pajusen (2001: 52) mukaan sekundaariverbejä ovat ne verbit, jotka eivät kuulu primääreihin verbityyppeihin. Niiden avulla asiointiloja kvalifioidaan tai suhteutetaan toisiinsa, mutta niillä ei ole varsinaista merkitystä asiointilojen osoittamisessa eivätkä ne ole niin konkreettisia kuin primäärit verbit. Sekundaariverbit ilmaisevat esimerkiksi mahdollisuutta ja pakkoa ja ovat näin modaalisuutta kielentäviä. Aineistossa esiintyviä sekundaariverbejä ovat *pitää*, *taitaa*, *voida*, *täytyä*, ja aspektuaaliset verbit *alkaa* ja *jatkaa*.

Aineistossa sekundaariverbien osuus oli pieni, kymmenen eri verbilekseemiä eli 4,3 prosenttia koko aineistosta. Sekundaariverbeillä oli yhteensä 85 esiintymiskertaa ja tästä kahdella yleisimmällä oli yli kaksikymmentä esiintymiskertaa: *saada* 22 kertaa ja *voida* 26 kertaa. Näitä käyttivät sekä realistiset että fiktiiviset hahmot. *Saada*-verbiä käyttivät viisi kertaa realistiset hahmot Nysä Nörtti ja Aino. *Voida*-verbiä käytti viisi kertaa fiktiivinen Nyyterö, mutta muutoin sen käyttö jakautui yhden ja kahden välillä muille hahmoille. Vain yhden kerran esiintyivät verbit *päästä* ja *jatkaa*. Sekundaariverbit esiintyvät aineistossa esimerkkien (64–70) kaltaisissa yhteyksissä:

- 64) Mei: Meidän pitää puolustautua! (33)
- 65) Pipotti: Se [tarina] voisi kertoa siitä, mitä eläimet puuhaavat. (59)
- 66) Nyyterö: Ne voisivat vaikka rokata. (59)
- 67) Sini: – – Oli kiva saada sinulta viesti. (74)
- 68) Sini: Voin vinkata sinulle yhden tosi kivan kirjan. (75)
- 69) Paju: Tarvitsemme kirjastokortit. (81)
- 70) Paju: – – [T]ästä pitää kirjoittaa Vilskeen Sanomiin! (165)

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa aluksi tarkastelin, miten puheenvuorot jakautuvat *Vilске*-aapisen dialogeissa hahmojen kesken. Jaottelin hahmot kolmeen ryhmään, joissa jakauma oli selkeä: realistiset, osuus 70 %, fiktiiviset osuus 25 % ja neutraalit osuus 5 %. Eniten puhui päähenkilö Mei 118 puheenvuorolla ja toiseksi eniten Paju 80 puheenvuorolla. Fiktiivinen hahmo Nyyterö puhui omassa ryhmässään eniten ja käytti 54 puheenvuoroa. Tässä aineistossa dialogeissa pääpaino oli realististen kaltaisilla hahmoilla, vaikka heidän toimintansa liittyy myös fiktiivisten hahmojen kanssa keskusteluun.

Seuraavaksi tarkastelin, millaisiin semanttisiin ryhmiin *Vilске*-aapisen dialogien verbejä voi luokitella. Tutkimukseni osoittaa Pajusen (2001) asiaintilojen luokittelumalliin nojautuen, että niitä voidaan luokitella kolmeen kategoriaan, primäärisiin A- ja B-verbeihin sekä ei-primääreihin sekundaariverbeihin. Primääriverbeistä on eroteltavissa vielä monia alakategorioita. Suurin osa, noin 60 %, aineistoni dialogien verbeistä painottuu A-verbien luokkaan, joka kuvaa liikettä, tilaa, tekoa sekä tapahtumaa. Kiinnostavaa on, että primääri-A-verbien sisällä enin osa verbeistä jakautuu lähes tasan vielä kahden alakategorian kesken: liikettä sekä tekoa, tapahtumaa ja muutosta kuvaaviin kategorioihin. Toisen luokan, primääri-B-verbien, enemmistö ilmentymistä oli psykologista tilaa kuvaavilla verbileksemeillä. Sekundaariverbien joukko oli vähäinen.

Samankaltaiseen tulokseen ovat verbiluokittelussa omilla aineistoillaan päätyneet myös laajemmin *Aku Ankkaja* tutkineet Jokela ja Moilanen (2016) sekä Suomalainen (2017), joka tutki lasten itsensä tuottamaa verbisanastoa. Tämän suuntaisiin tuloksiin on mahdollisesti syynä se, että primääri-A-verbit kuvaavat konkreettisempia asiaintiloja kuin primääri-B-verbit, jotka painottuvat kielentämään tunnetiloja ja kielellistä kommunikaatiota ja ovat käsitteellisesti abstraktimmalla tasolla. Lapsille kohdistettuna oppikirjana aapisesta voikin olettaa, että se sisältää enemmän toiminnallisuuteen kytkeytyviä tarinoita kuin primääri-B-luokkaan kuuluvia psykologisia verbejä. Samoin *Aku Ankka* sarjakuvana keskittyy aktiiviseen toimintaan. Tämän tutkimuksen voikin katsoa antavan viitteitä siitä, että kun lapset ovat kohderyhmänä, vaikuttaa selkeältä, että konkreettiset tekemiset, olemiset ja tapahtumiset ovat keskiössä. Tätä tukee se, että primääri-B-verbien jakauma näyttäytyi tutkimuksessani myös samansuuntaisena kuin Suomalaisen (2017) lasten tuottamien satujen tutkimuksessa. Sekundaariverbien osuus oli myös pieni, kuten myös Jokelan ja Moilasan (2016) tutkimuksessa.

Nähdäkseni verbien semanttisessa luokittelussa jakaumaan vaikuttaa kuitenkin oleellisesti konteksti, eli se, missä ympäristössä sana ilmenee. Eri verbileksemeillä voi olla useita merkityksiä ja eri määrä täydennyksiä ympärillään, kuten esimerkiksi *surffata* tai *surffata nettissä*, ovat luokiteltavissa eri kategorioihin konkreettisena liikkeenä tai sitten abstraktimpana toimintana. Tähän voi liittyä haasteita, kuten Pajunenkin (2001: 19) toteaa, että yksittäinen verbi voi hyvinkin kuulua useampaan verbiluokkaan. Tässä tutkimuksessa kohtasin myös tämän haasteen, koska luokittelussa täytyi kuitenkin huomioida usein verbien tilanteiset roolit, jotta sen saattoi sijoittaa oikeaan kategoriaan.

Verbien semanttisessa luokittelussa jokaisen tutkijan tapa jakaa verbit eri kategorioihin on joidenkin verbien kohdalla tulkinnanvarainen. Tässä mielessä Pajusen (2001) luokittelumalli ei välttämättä ole kaikkein yksiselitteisin tapa tarkastella verbileksikköä ja se voi johtaa joiltakin osin eriäviin tuloksiin verrattaessa muihin. Tässä työssä onnistuin kuitenkin tuomaan esille sanastoa monipuolisesti puheenvuoro-esimerkkien kautta. Huomionarvoista tämänkaltaisessa aineistonkoostamistavassa on sekin, että verbiaineiston luettelointivaiheessa on mahdollista, että jokin verbi on tippunut taulukoinnista epähuomiossa pois. Vaikka tutkiessa pyritään tarkkuuteen, voi tällainen epävarmuustekijä liittyä manuaaliseen aineiston keräämiseen.

Joidenkin sanojen kohdalla oli haasteellista katsoa, miten se sijoittuu analyysissa. *Olla*-verbi esiintyy sekä apuverbinä että itsenäisesti, mutta semanttiselta luonteeltaan se on melko tyhjä verbi. Jos verrataan esimerkiksi kahta tapaa ilmaista tilaa: *Missä ihmeessä Paju piileskelee?* / *Missä ihmeessä Paju on?* voi havaita, millaisen sisällöllisen eron verbin valinta tuo. Sama tilanne on verbileksemeillä *sanoa* > *lausua* > *tokaista* > *tiuskaista*. Verbin valinnalla voikin helposti vaikuttaa siihen, mitä sanotulla tuodaan esille ja halutaanko jotakin seikkaa korostaa. Tämä tuli aineiston analyysissä myös esille. Toinen haasteellinen on kieltoverbi *ei*, joka esiintyy usein. Se kuitenkin voi muodostaa yksinään puheenvuoron ja on siksi siltä osin tarkastelussa mukana. Samoin kuin sana *iskeä*, kumpaa siihen liittyy enemmän, liikeverbien ominaisuuksia vai teko, tapahtuma ja muutos -luokan ominaisuuksia? Tätä voi jälleen selventää tutkimalla tarkemmin verbin ilmenemisyhteyttä, jolloin irrallisen sanan tutkiminen voi antaa toisenlaisen tuloksen kuin kokonaisuuden katsominen.

Yhden kerran esiintyviä verbejä löytyi kaikista verbiluokista. Tätä voi pitää sanavaraston rikastuttamisen ja laajentamisen näkökulmasta monipuolisena ja kattavana asiana. Tulkintani mukaan harvoin esiintyvät sanat eivät välttämättä ole aina niin sanotusti tavallista sanastoa, jonka voi ajatella kuuluvan erityisesti lasten arkipäivän tilanteisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi *varista*, *virvoittaa*, *repsottaa*, *papattaa*, *ryskyä*, *räiskyä*. Useimmin esiintyvät sanat voi taas

puolestaan nähdä tavallisina arkipäivän sanoina, kuten *tehdä, tulla, voida, saada, haluta, lukea, pitää*.

Verbien vaihtelevuus on selvää kirjan loppupuolen dialogeissa, sillä yhden kerran esiintyvien määrä kasvaa järjestelmällisesti aakkosten esittelyn jälkeen. Kun kaikki aakkoset on käyty läpi, siihen mennessä dialogeissa on esiintynyt 121 erilaista verbilekseemiä eli yli puolet verbeistä on saatu jo käsiteltyä. Tässä voi nähdä sen, että jokaisessa tarinassa tuodaan tarkoituksenmukaisesti uusia verbejä esille, eivätkä samat sanat toistu enää niin usein. Tätä voidaan pitää sanavarastoa kartuttavana vaiheena, koska ensin kirjan alkupuolella on opeteltu lukemaan toistuvammalla sanastolla, ja loppupuolella uusia sanoja tuodaan esille jokaisessa tarinassa, kun perustaa lukemaan oppimiseen ja sanojen hahmottamiseen on jo luotu. Tämä on yhtäpitävä sen kanssa, mitä Pynnönen (2006) ja Lerkkanen (2013) esittivät äidinkielen ja sanavarannon kehittämisestä ja lukutaidon pohjan luomisesta. Huomioitava tässä on tietenkin se, että kaikki sanat eivät ole jokaiselle lukemaan oppijalle sinänsä uusia, vaan ne esiintyvät nimenomaan kirjan ympäristöissä ensi kertaa. Aapisen alkupuolella tarinat ovat luonnollisestikin lyhyitä ja kirjan puolivälin paikkeilla sisältö on vivahteikkaampaa ja tätä kautta myös sanaston monipuolistaaminen on mahdollista siinä vaiheessa.

Se, mitä Beck ym. (2002) ja Lerkkanen (2013) ovat sanoneet sopivasta, uusien sanojen maltillisesta esiintuomisesta, näyttää verbien kohdalla myös *Vilskeessä* pääsääntöisesti toteutuvan. Kirjainaukeamilla uusia verbejä tulee käsiteltäväksi hiljalleen, kahdesta kolmeen verbiä, mutta tässä on tarinakohtaista vaihtelua, ja erityisesti näytelmätekstit dialogiin painottuessaan tuovat mahdollisuuden uuden sanaston esiintuomiseen. Toisaalta kaikkia uusia sanoja ei varmasti pysty painamaan mieleen eikä kaikkien merkitys välttämättä tallennu muistiin. Sanavaraston rikastuttamisen kannalta aapinen esittelee monipuolisella tavalla erilaisiin verbiryhmiin kuuluvia verbejä ja näyttää siltä, että sanavarastoa voi kartuttaa, tai ainakin sanaston kautta voi jättää muistijäljen harvemmin vastaan tulleista sanoista.

Aiemmin mainitsemattomia verbilekseemejä tulee aapisen loppupuolen dialogeissa noin viisi dialogia kohti, mutta tässä on myös hajontaa. Huomioni kiinnittyi analyysiä tehdessäni näytelmäteksteihin, jotka ovat aukeaman mittaisia ja painottuvat dialogin esittämiseen, kun taas muilla aukeamilla on paljon kuvia eikä tekstile jää niin paljon tilaa. Kaikista eniten uusia verbilekseemejä tuleekin juuri kirjan näytelmäosioissa, joissa yli kymmenen uutta verbiä ei ole epätavallista. Tämä on siinä mielessä kiinnostavaa, että on todennäköistä, että näytelmätekstejä esitetään luokassa ja näin juuri näitä tarinoita luetaan paljon ääneen ja toistetaan. Näytelmäteksteihin syventymisellä voi tavoitella kielitietoisuutta ja vuorovaikutteisen draaman kautta tuoda yhdessä oivaltamisen mahdollisuuksia oppimistilanteisiin. Tämä tukee myös

opetussuunnitelman tavoitteita, jossa mainitaan: ”Kieltä tutkitaan leikinomaisesti, esimerkiksi rooli-, draama- ja teatterileikin keinoin” (POPS 2014: 104).

Ottaen huomioon aapisen luonteen oppikirjana, tarkastelemani aapisen dialogit rakentuvat ilahduttavan monipuolisesti sanavarannon kehittämisen kannalta. Puheenvuorot ovat alusta alkaen eri mittaisia, usein selkeitä päälauseita, jolloin eri hahmojen rooleja ääneen luettaessa voidaan ottaa huomioon eritasoiset lukijat. Työhön ryhtyessäni ajatukseni oli, että aapisessa verbisanasto keskittyisi pääosin perustekemiseen, jonka kautta lukemaan oppiminen tapahtuisi sanastoltaan tutussa ympäristössä. Näin osittain onkin, sillä alkuun sanasto keskittyy tavanomaisten verbien kautta keskusteluun, kuten johdannossa mainitsemani *juosta, olla, kävellä, kirjoittaa, lukea ja tehdä*. Silti hyvin pian sanojen joukkoon alkaa tulla monenlaista tekemistä kuvaavaa verbisanastoa. Esimerkiksi *surffata netissä, papattaa kuin papupata tai virvoittaa, ryskyä, räiskyä ja päristä* olivat sellaisia, joita oli kiinnostavaa löytää dialogien osina.

Verbien luokittelumalli kuitenkin näyttää, että verbejä voi luokitella semanttisesti moniin ryhmiin, joilla voi olla vielä useita alaluokkia. Tämä on osoitus verbien monipuolisuudesta, mikä myös tuo edellä kuvaamani haasteita niiden tutkimiseen. Tarkempien yksilöityjen tulosten saamiseksi tutkimusta voisi laajentaa ja tutkia primääristen verbien eri alakategorioita yksityiskohtaisemmin. Muiden sanaluokkien tarkastelu tai tarkempi puheenvuorojen tutkiminen eri hahmojen välillä toisi kokonaisvaltaisemman näkökulman sanavarannon rikastuttamisesta. Vertailututkimus eri aapisten välillä toisi kattavampia tuloksia ja mahdolliset jatkotutkimuskysymykset voisivat liittyä esimerkiksi realististen ja fiktiivisten väliseen tai eri sukupuolten väliseen verbisanastoon. Lisäksi voisi pohtia, voisiko tämän tyyppisessä työssä tutkimusmenetelmäksi valita haastattelun tai muun kyselytutkimuksen pieneksi osaksi aineistoa. Tätä tutkimusta tehdessä itselleni ainakin heräsi kysymyksiä, joita olisi ollut mielekästä kysyä itse kirjan tekijöiltä ja sen käyttäjiltä, oppilailta ja opettajilta.

LÄHTEET

- Alho, Irja & Kauppinen, Anneli 2015: Käyttökielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Asikainen, Anna & Mäkinen, Salla 2015: *Äiti vilkuttaa ikkunan takaa: Sukupuolijärjestysten muuttuminen aapisten kuvituksessa 1950-luvulta nykypäivään*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201504301383> 26.2.2018.
- Beck, Isabel, McKeown, Margaret & Linda, Kucan 2002: *Bringing words to life: Robust vocabulary instruction*. New York: Guilford Press.
- Honko, Mari 2013: *Alakouluikäisten leksikaalinen tieto ja taito: Toisen sukupolven suomi ja S1-verrokki*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. – <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94544/978-951-44-9251-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 2.3.2018.
- Jokela, Milla & Moilanen, Merja 2016: *”Rontatkaa minut rekeen säkkien sekaan älkääkä hiiskuko suunnitelmistani kenellekään”*: *Aku Anikka -sarjakuvalehden verbien semanttista luokittelua*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. – <http://jultika.oulu.fi/Record/nbnfioulu-201605261975> 11.12.2017.
- Karlsson, Fred 2006: *Yleinen kielitiede (Uud. laitoksen 3. p.)*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kurki, Marianne 2014: *Lukuoppaiden kasvatukselliset arvot ja tavoitteet*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201406261352> 25.3.2018.
- Lerkkanen, Marja-Kristiina 2013: *Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa (1.-3. p.)*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Lerkkanen, Marja-Kristiina, 2017: *Aapinen ja lukutaidon opetus*. Teoksessa Aksela, Maija, Hiidenmaa Pirjo, Löytönen Markku, Ruuska Helena, Lerkkanen Marja-Kristiina, Dufva Hannele & Mäntylä Katja (toim.) *Oppikirja Suomea Rakentamassa*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry.
- Moisander, Tiina 2014: *Tehäks verbeillä puheen tuntua? Aikuksille suunnattujen S2-oppikirjojen dialogit puhekielen mallin rakentajina*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisien ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014050825755> 14.3.2018.
- Pajunen, Anneli 2001: *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Palmu, Tarja 1992: *Nimetön Hiiri ja Simo Siili. Aapisten sukupuoli-ideologiaa*. Teoksessa Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 301-313. – <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4048/palmu301-313.pdf?sequence=1> 26.2.2018.
- Pynnönen, Marja-Liisa 2006: *Alakoululaiset oppivat (meta)kieltä*. Teoksessa Harmanen, Minna & Siirainen Mari. *Kielioppi koulussa*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- Suomalainen, Heidi 2017: *Aapisten pojat. Aapisten poikahahmojen kuvaus 1950-luvulta 2010-luvulle*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201709075363> 20.3.2018.
- Suomalainen, Laura 2017: *”Ihmiset päättivät jäädä asumaan keskelle kukkaniittyä ja siellä ne elivät elämänsä loppuun asti onnellisina.”: Verbit lasten kertomissa saduissa*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten ja viestintätieteiden laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201705072224> 26.2.2018.
- SS = Synonymisanakirja 2018: Synonymisanakirja: Papattaa. <https://www.synonymit.fi/papattaa>. 22.4.2018.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.)*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilku, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=444> 2.3.2018.

Aineistolähde:

- Kiviniemi-Pänkäläinen, Jonna, Okkonen-Sotka, Päivi, Paavola, Heini, Kirkkopelto, Katri & Niemelä, Reetta 2017: *Vilke: Aapinen (4. painos)*. Helsinki: Edukustannus.

LIITTEET

Liite 1. Hahmojen puheenvuorot, tyypit ja verbiesiintymien määrät

	Hahmon nimi	Puheenvuorot	Hahmon tyyppi	Tarinat, joissa puhuu (n=67)	Kaikki verbit hahmoittain:	
1.	Mei, tyttö	118	realistinen	45	Mei, tyttö	176
2.	Paju, poika	80	realistinen	39	Paju, poika	136
3.	Aino	73	realistinen	35	Pipotti	93
4.	Nyyterö	54	fiktiivinen	15	Aino	92
5.	Onni	47	realistinen	25	Nyyterö	78
6.	Pipotti	41	fiktiivinen	14	Onni	71
7.	Nysä Nörtti	29	realistinen	11	Kirja kertoja	67
8.	Sini	27	realistinen	11	Nysä Nörtti	49
9.	Kirja kertoja	24	neutraali	9	Sini	41
10.	Puutarhuri Puuhinen	18	realistinen	11	Puutarhuri Puuhinen	38
11.	Vira robotti	15	fiktiivinen	5	Muusanen	24
12.	Muusanen	13	fiktiivinen	3	Vara, robotti	20
13.	Vara robotti	13	fiktiivinen	5	Vira, robotti	15
14.	täti	6	realistinen	1	pappa	13
15.	Harry Potter	4	fiktiivinen	1	täti	10
16.	pappa	4	realistinen	2	Peppi Pitkätossu	9
17.	Asiakas A	3	neutraali	1	Harry Potter	7
18.	Ilmi Jauhopilvi	3	realistinen	2	Mäyrä	6
19.	mamma	3	realistinen	2	Asiakas A	5
20.	Mäyrä	3	fiktiivinen	1	Asiakas B	5
21.	Peppi Pitkätossu	3	fiktiivinen	1	tuntematon tyttö	5
22.	Rilli Tyyniryyni	3	realistinen	3	mamma	4
23.	Täti Matala	3	realistinen	3	Rilli Tyyniryyni	4
24.	Asiakas B	2	neutraali	1	Ilmi Jauhopilvi	3
25.	kenkämyyjä kissa	2	fiktiivinen	1	Täti Matala	3
26.	kuuraketti Elvis	2	fiktiivinen	1	kenkämyyjä kissa	2
27.	tuntematon tyttö	2	realistinen	1	Leena	2
28.	jonglööri	1	realistinen	1	Pekka Töpöhäntä	2
29.	Leena	1	realistinen	1	kuuraketti Elvis	1
30.	Pekka Töpöhäntä	1	fiktiivinen	1	jonglööri	1
	yhteensä:	598				982

Liite 2. Dialogien 20 yleisintä verbiä

DIALOGIEN 20 YLEISINTÄ VERBIÄ

1.	olla	olen, olet, oletko, on, olemme, (ei) ole, olette, ovat, oletteko, onko, olin, olipa, oli, olisi, ollaan, olisipa, olkoon, olkaa, olla, onpas	313
2.	ei	ei (tarvitse), en, etten (että en), emme, eivät, älä, et, etkö, eikö, eivätkö, eikä	66
3.	tehdä	teen, teet, teemme, tehdään, tehdä, tekevät, tehdäänkö	30
4.	voida	voi, voisi, voisit, voisitko, voimme, voitte, voisivat, voit, voin, voimmeko, voinut	26
5.	tulla	tuli, tulkaa, tuletteko, tulee, tule, tulit, tulivat, tulisit, tulisivat	25
6.	saada	saako, saimme, (ei) saa, saada, saat, saatte, sai, sait, saavat, saadaan, saisimmeko, saisivat	22
7.	lukea	luet, luen, luenkin, luitko, luin, lukea, luetaan, lukee	18
8.	haluta	haluamme, haluavat, haluan, haluat, haluaa, (ei) halua, haluatko	12
9.	pitää	piti, pitää, pidätte, pidämme, pitääkää, pitäisi	12
10.	tarvita	(ei) tarvitse, tarvitsen, tarvitsemme, tarvitaan, tarvita	12
11.	kertoa	kerrotaan, kertoa, kerron, kertoo, kertoi, kertonut, (ei) kerrota	11
12.	mennä	(ei) mennä, menee, menen, mennään, menkää, menisi	11
13.	sanoa	sanoitko, sanoa, sanoo, sanotaan, sanoit, sanottiin	11
14.	auttaa	auttaa, autan, autamme, auttavat, autetaan, auttamaan	9
15.	osata	osaan (kirjoittaa), (etten) osaa, osaat, osait	9
16.	tykätä	tykkään, tykkää, (en) tykkää	8
17.	katsoa	katson, katso, katsokaa, katsotaan	7
18.	näyttää	näyttää, näytätte, näyttävät, näytti, näyttä	7
19.	antaa	anna, annan, antaa	6
20.	löytää	löytää, löysittekö, löysin, (eivät) löydä, löydämme	6